

UNIVERSITATEA „BABEȘ-BOLYAI” CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE LITERE

REZUMATUL TEZEI DE DOCTORAT CU TITLUL:

**TERMINOLOGIA DREPTULUI INTERNAȚIONAL
PENAL ÎN DOCUMENTELE ROMÂNEȘTI ȘI
FRANCEZE (DIFERENȚE ȘI CORESPONDENȚE)**

Doctorand:
Olga CAZAN

Conducător științific:
Prof. dr. Elena DRAGOȘ

Cluj-Napoca
2009

CUPRINS

CUPRINS.....	2
PARTEA ÎNTĂI. INTRODUCERE ÎN TERMINOLOGIE. ASPECTE PROBLEMATICE.....	9
CAP. I. TERMINOLOGIA – UN TERMEN POLISEMANTIC.....	9
1.1. Terminologia ca ansamblu de termeni proprii unui domeniu.....	9
1.2. Terminologia ca activitate.....	11
1.3. Terminologia ca știință.....	13
1.4. Semnificațiile terminologiei la diferiți autori.....	14
CAP. AL II-LEA. EVOLUȚIA TERMINOLOGIEI CA ȘTIINȚĂ.....	17
2.1. Școala germano-austriacă (de la Viena).....	17
2.2. Școala rusă (de la Moscova).....	18
2.3. Școala franceză (din Franța și Belgia).....	19
2.4. Școala canadiană (din Quebec).....	23
2.5. Școala românească (din România și Moldova).....	25
2.6. Tendințele actuale.....	28
CAP. AL III-LEA. TERMENUL – OBIECTUL DE STUDIU AL TERMINOLOGIEI.....	30
3.1. DEFINIȚIA TERMENULUI.....	30
3.1.1. Conceptul.....	32
3.1.2. Denumirea.....	33
3.2. PARTICULARITĂȚILE TERMENULUI VS. CUVÂNTUL.....	33
3.2.1. Demersul onomasiologic.....	33
3.2.2. Monosemia.....	34
3.2.3. Domeniul.....	35
3.2.4. Contextul.....	35
3.2.5. Clase gramaticale comune.....	37
CAP. AL IV-LEA. DEFINIȚIA TERMINOLOGICĂ.....	38
4.1. Bazele teoretice ale definiției terminologice.....	40
4.1.1. Definiția filosofică.....	40
4.1.2. Definiția logică.....	42
4.2. Structura definiției clasice.....	43
4.3. Tipologia definițiilor.....	45
4.4. Principiile de definiție.....	49
4.4.1. Principiul adecvării.....	50
4.4.2. Principiul non-circular/reflexibilității.....	50
4.4.3. Principiul enunțului afirmativ.....	51
4.4.4. Principiul clarității.....	51
4.4.5. Principiul conciziei.....	52
4.4.6. Principiul simplității.....	52
4.4.7. Principiul concordanței.....	52
4.4.8. Principiul anteriorității.....	53
4.5. Rolul domeniului în definierea termenilor.....	53
CAP. AL V-LEA. LIMBAJUL SPECIALIZAT.....	54
5.1. Definiția limbajului specializat.....	54
5.2. Limbajul specializat vs. limba comună.....	55
PARTEA A II-A. STUDIU LINGVISTIC ȘI TERMINOLOGIC AL TERMINOLOGIEI DIP.....	60
CAP. I. EVOLUȚIA STILULUI JURIDICO-ADMINISTRATIV ÎN LIMBA ROMÂNĂ (PERIOADA 1780-1860).....	60
1.1. Aspectele lexicale ale stilului juridico-administrativ.....	61
1.1.1. Împrumuturile neologice în Muntenia și Moldova.....	62
1.1.2. Împrumuturile neologice în Transilvania și Banat.....	65
1.2. Aspectele sintactice ale stilului juridico-administrativ.....	67
1.3. Aspectele morfologice ale terminologiei juridico-administrative.....	68
CAP. AL II-LEA. PROCEDEELE DE FORMARE A TERMINOLOGIEI JURIDICE.....	71
2.1. Derivarea.....	71
2.1.1. Derivarea progresivă.....	71
2.1.2. Derivarea regresivă.....	73
2.1.3. Derivarea parasintetică.....	74
2.1.4. Derivarea improprie.....	74
2.2. Compunerea sintagmatică.....	74
2.2.1. Sintagme terminologice bimembre.....	75
2.2.2. Sintagme terminologice trimembre.....	76
2.2.3. Sintagme terminologice tetramembre.....	77

2.2.4. Sintagme terminologice polimembre	78
2.3. <i>Compunerea tematică</i>	80
2.4. <i>Terminologizarea</i>	80
2.5. <i>Împrumutul</i>	82
2.6. <i>Calcul lingvistic</i>	83
CAP. AL III-LEA. DEFINIȚIA JURIDICĂ	84
3.1. <i>Definiția legală</i>	85
3.1.1. Structura definiției legale	87
3.1.2. Tipologia definiției legale	88
3.1.3. Definiția legală vs. alte tipuri de definiții	90
CAP. AL IV-LEA. CLASIFICAREA CONCEPTUALĂ A TERMINOLOGIEI DIN DOMENIULUI DIP	92
4.1. <i>Domeniul DIP</i>	93
4.1.1. Definiția DIP	93
4.1.2. Locul DIP în cadrul dreptului	94
4.1.3. Subdomeniile DIP	94
4.2. <i>Câmpurile conceptuale ale DIP</i>	95
4.3. <i>Relațiile conceptuale între termenii DIP</i>	96
CAP. AL V-LEA. POLISEMIA TERMENILOR DIP	98
5.1. <i>Clasificarea termenilor polisemantici</i>	98
5.2. <i>Modalități de rezolvare a polisemiei</i>	104
CAP. AL VI-LEA. SINONIMIA TERMENILOR DIP	105
6.1. <i>Considerații privind sinonimia în terminologie</i>	105
6.2. <i>Raporturile de sinonimie în terminologia DIP</i>	107
6.2.1. Termen generic/termen specific	108
6.2.2. Termen străin/termen autohton	109
6.2.3. Termen ieșit din uz/termen modern	109
6.2.4. Siglă/denumire completă	109
6.2.5. Cuvânt uzual/termen specializat	110
6.2.6. Sinonime temporale	110
6.2.7. Sinonime geografice	110
PARTEA A III-A. TRADUCEREA TERMINOLOGIEI DIP DIN FRANCEZĂ ÎN ROMÂNĂ.	111
CAP. I. REPERE TEORETICE PRIVIND TERMINOLOGIA ȘI TRADUCEREA JURIDICĂ	111
1.1. <i>Studiile cercetătorilor canadieni</i>	111
1.2. <i>Studiile cercetătorilor europeni</i>	114
1.2.1. Contribuțiile cercetătorilor români	114
CAP. AL II-LEA. EVOLUȚIA DICȚIONARELOR DE DREPT PENAL	116
CAP. AL III-LEA. CARACTERELE TRADUCERII JURIDICE	120
3.1. Caracterul constrângător al traducerii juridice	120
3.2. Caracterul cultural al traducerii juridice	120
3.4. Caracterul interpretativ al traducerii juridice	121
3.5. Caracterul științific al traducerii juridice	121
CAP. AL IV-LEA. CORESPONDENȚE ÎNTRE TERMINOLOGIA FRANCEZĂ ȘI ROMÂNĂ A DIP	122
4.1. <i>Corespondențe la nivel formal</i>	122
4.2. <i>Corespondențe la nivelul sufixelor</i>	124
4.3. <i>Calchieri franco-române</i>	125
CAP. AL V-LEA. DIFERENȚE SAU DIFICULTĂȚI DE TRADUCERE A TERMINOLOGIEI DIP DIN FRANCEZĂ ÎN ROMÂNĂ	126
5.1. <i>Traducerea termenilor polisemantici</i>	127
5.2. <i>Traducerea termenilor marcați cultural</i>	129
5.4. <i>Traducerea termenilor sinonimici</i>	131
5.4. <i>Diferențe la nivel morfologic</i>	132
CONCLUZII	134
SIGLE ȘI ABREVIERI	145
ANEXE	148
ANEXA I. CLASIFICAREA INFRAȚIUNILOR	148
ANEXA II. CLASIFICAREA CRIMELOR INTERNAȚIONALE	152
ANEXA III. CLASIFICAREA INFRAȚIUNILOR GRAVE	153
BIBLIOGRAFIE	155
INSTRUMENTE JURIDICE INTERNAȚIONALE	155
DICȚIONARE	158
LUCRĂRI ȘI ARTICOLE	162

Cuvinte-cheie:

Terminologie, terminologie juridică, terminologia dreptului internațional penal, termen, cuvânt, concept, denumire, metoda onomasiologică, metoda semiologică, monosemie, univocitate, domeniu de specialitate, context, sintagmă substantivală, abreviere, siglă, definiție terminologică, limbaj de specialitate, limbă comună, stilul juridico-administrativ, evoluția terminologiei juridice, procedee de formare a terminologiei juridice, derivare, compunere, împrumut neologic, terminologizare, reterminologizare, banalizare, definiție juridică, definiție legală, clasificare conceptuală, subdomeniu, câmp conceptual, arbore conceptual, relație ierarhică gen-specie, parte-tot, relație asociativă, traducere juridică, jurilinguistică, evoluția dicționarilor juridice, caracter constrângător, caracter cultural, caracter interpretativ, caracter științific, corespondent direct, termen internațional, echivalent francez, diferențe, termen marcat cultural, termen polisemantic, sistem juridic, cultură juridică, dificultăți de traducere, procedeu de traducere, bază de date terminologice.

Introducere. Teza noastră a fost organizată în trei părți. În prima parte, abordăm fundamentele teoretice pe care se bazează studiul nostru. Partea a doua constituie un studiu lingvistic și terminologic al vocabularului din domeniul dreptului internațional penal (DIP). În fine, în partea a treia, analizăm unele probleme privind traducerea terminologiei juridice din franceză în română. Terminologia, utilizată în prezenta lucrare, a fost preluată din convenții, tratate, acorduri și protocoale internaționale cu privire la DIP.

Prima parte.

1. Terminologia este un termen polisemantic. Majoritatea lingviștilor îi atribuie, de regulă, trei accepții: 1) ansamblul termenilor proprii unui domeniu specializat; 2) activitatea terminologică și 3) totalitatea principiilor și metodelor de studiu a terminologiei (primul sens). Alături de sensul primar, unii autori menționează, de asemenea, produsul activității terminologice (de exemplu dicționarul de drept, care cuprinde vocabularul juridic).

În conformitate cu lingvistul francez, Alain Rey, termenul **terminologie** apare, pentru prima dată, în secolul al XIX-lea și semnifică **ansamblul termenilor unui domeniu de specialitate**. Această definiție a **terminologiei** este propusă de epistemologul și moralistul englez, William Whewell (1794-1866), în lucrarea sa „*History of the Inductive Sciences*” (1837): „*système des termes employés dans la description des objets de l’histoire naturelle*” [Rey 1979:7]. Prezența conceptelor „*sistem*”, „*obiect*” și „*termen*” conferă acestei definiții o actualitate surprinzătoare.

În prezent, norma ISO 1087/2000 propune următoarea definiție pentru primul sens al terminologiei: „*Ensemble de désignations propres à une langue de spécialité*”. După părerea noastră, aceasta este cea mai reușită și cea mai simplă definiție dintre cele studiate.

Prin extensie, cuvântul **terminologie** desemnează, de asemenea, o activitate sau o practică. În conformitate cu vocabularul elaborat de Direcția Serviciilor Lingvistice a Oficiului Limbii Franceze din Quebec, munca terminologică este definită în felul următor: „*Activité qui consiste en la systématisation et la dénomination des notions de même qu’en la présentation des terminologies selon des principes et des méthodes établis*” [Boutin-Quesnel 1990:17]. Prin urmare, terminologia poate însemna activitatea de colectare, de constituire, de gestionare și de difuzare a unităților terminologice prin metode specifice. În acest caz, cuvântul **terminologia** este sinonim cu **terminografia**, termen care ar trebui să fie întrebuințat în realitate când se face referință la acest sens al terminologiei.

Prin analogie la psihologie, filologie etc., termenul **terminologie** semnifică **știința care studiază termenii (vocabularul, nomenclatura) unui domeniu specializat**. Observăm că a treia semnificație a terminologiei constituie un subiect controversat. Absolut toți lingviștii și terminologii recunosc existența unei metode de studiu a termenilor, adică o serie de principii și

fundamente care reglementează studiul terminologiilor (primul sens). Însă, foarte puțini autori se avântă să afirme că terminologia este o ramură a lingvisticii sau, chiar mai mult, o știință interdisciplinară, având propriul obiect de studiu (termenul) și o serie de principii specifice.

2. Începând cu anii '90, cercetătorii încep să se întrebe despre statutul terminologiei ca știință. Bazele teoretice ale acestei discipline au fost create și dezvoltate de diferite școli terminologice: școala de la Viena, de la Moscova, din Quebec, din România etc.

Eugen Wüster, fondatorul școlii de la Viena, este considerat „tatăl” terminologiei moderne. În teza sa de doctorat¹ despre standardizarea vocabularelor specializate, terminologul austriac susține că terminologia constituie un instrument de eliminare a ambiguității în comunicarea științifică și tehnică. Sub puternica influență a școlii de la Viena, disciplina terminologiei a fost, astfel, redusă la un ansamblu de principii de standardizare.

La ora actuală, ideile lui Eugen Wüster sunt reconsiderate de o serie de specialiști în terminologie, din cauza caracterului lor reduționist și idealist: 1) ignorarea aspectelor sintactice, 2) negarea variației, 3) netratarea aspectelor comunicative ale termenilor, 4) lipsa de interes pentru studierea evoluției termenilor și conceptelor.

Reprezentanții școlii de la Moscova, în frunte cu D.S. Lotte, manifestă un interes aparte față de aspectul lingvistic al terminologiei. Acest lingvist rus subliniază importanța contextului și a discursului în cadrul căruia termenul obține un sens.

Școala canadiană de terminologie este orientată spre planificare și standardizare dintr-o perspectivă sociolingvistică, având drept trăsătură distinctivă legătura strânsă cu activitatea de traducere.

Lingviștii români sunt interesați de studiul terminologiei din perspectivă lingvistică de tip diacronic. Definiții în conturarea limbajului de specialitate sunt considerate cercetările consacrate formării și evoluției terminologiilor. Însă, după 1990, majoritatea cercetătorilor relevă importanța studiilor terminologice de tip sincron.

Tendențele actuale se afirmă cu vigoare pentru a resitua studiul terminologiilor în cadrul lingvisticii aplicative și descriptive. Ele denunță prea numeroasele contradicții între axiomele fondatoare simpliste și realitatea limbajelor de specialitate. Noile tendințe în terminologie se preocupă de noi baze teoretice și de noi metode de reprezentare a termenilor și conceptelor. Limbajul specializat nu mai este considerat un sistem independent de sistemul lingvistic, el este o parte integrantă a acestuia și raportul între termen și concept este departe de a fi univoc așa cum consideră terminologii tradiționaliști.

1 „*Internationale Sprachnormung in der Technik, besonders in der Elektrotechnik*”, publicată în 1931.

În prezent, teoria generală a terminologiei (TGT), limitată la principiile de normalizare, este reconsiderată de socioterminologie care este fondată pe o luare în considerare a societății unde evoluează terminologia, pe o circulație a conceptelor și a termenilor și pe transformările lor continue.

3. Termenul reprezintă un semn lingvistic specializat compus dintr-o denumire care face referință la un concept. Analizând definițiile propuse pentru termen de diferiți lingviști și terminologi, putem desprinde concluzia că toți termenii sunt semne lingvistice, dar nu toate semnele lingvistice sunt termeni. Cu alte cuvinte, orice termen este un cuvânt sau o îmbinare de cuvinte, dar nu orice cuvânt sau îmbinare de cuvinte este termen. Cu toate acestea, orice cuvânt poate deveni termen și viceversa.

Conceptul constituie, în conformitate cu majoritatea autorilor studiați, o reprezentare mintală a realității. După opinia lui Eugen Wüster, conceptele există independent de termeni și au un caracter extralingvistic. Conceptul este compus dintr-o serie de caractere comune unei clase de obiecte. Aceste caractere sunt, la rândul lor, concepte și sunt utilizate pentru a structura mintal un domeniu de specialitate și pentru a comunica. Considerăm că conceptul ar trebui să fie punctul de plecare pentru orice activitate și studiu terminologic. El are un rol esențial în analiza relațiilor semantice care există între termeni. Maria Theresa Cabré [1998:82] afirmă că „*le processus de recueil de termes ne peut pas partir des formes mais des concepts (méthode onomasiologique)*”

Denumirea termenului este un semn fonetic și grafic care ne permite să exprimăm conceptele specializate. O denumire poate fi un cuvânt sau un grup de cuvinte. Ea trebuie să fie clară, precisă și explicită pentru a se integra mai ușor într-un domeniu specializat.

Considerăm că termenul și cuvântul au mai multe trăsături în comun decât particularități diferențiatore. Termenii și cuvintele au în comun **clasa gramaticală a substantivului** și a verbului. Substantivele dețin, sub raport numeric, preponderența în terminologie, fapt normal, dacă avem în vedere caracteristicile acestuia. Atât termenii, cât și cuvintele pot forma sintagme formate din substantive, verbe, adjective, prepoziții, conjuncții și articole.

Termenii pot fi exprimați prin **substantive comune** (*aeronavă, agresiune, pedeapsă, coautor, delincvență*), **substantive proprii** (*Comitetul împotriva torturii, Comitetul european pentru probleme criminale al Consiliului European, Curtea Penală Internațională*), **verbe** (*a acuza, a aresta, a inculpa*), grupe de substantive, adică sintagme nominale (*acord de extrădare, bună credință, capturare ilicită de aeronave, cazier juridic, infracțiune internațională, cerere de extrădare*), **sigle** (*CEDO – Curtea Europeană a Drepturilor Omului, CIJ – Curtea Internațională de Justiție, TPI – Tribunalul penal internațional pentru fosta Iugoslavie*), **acronime** (*Interpol – Organizația Internațională a Poliției Criminale*) și **abrevieri** (*art. – articol*).

În primele lucrări de terminologie, autorii susțineau că între **termen** și **cuvânt** există suficiente diferențe pentru ca să fie prezentați ca două unități independente. Se susținea că în studiul termenilor este aplicat, de regulă, **demersul onomasiologic**, în schimb, în studiul cuvintelor este folosit demersul semasiologic.

Termenul era considerat **monosemantic**, în timp ce cuvântul este, de cele mai multe ori, **polisemantic**. Există școli terminologice care continuă să promoveze monosemia termenului, deși acest principiu nu mai este considerat valabil în terminologie. Majoritatea cercetătorilor susțin că monosemia nu mai este o proprietate absolută, ci un ideal căutat dar greu de atins.

De asemenea, termenii se deosebesc de cuvintele limbii comune prin faptul că au o destinație precisă și o utilizare limitată la un **domeniu** de cunoaștere clar delimitat, chiar dacă la origine sunt cuvinte ale limbii comune. Spre deosebire de cuvânt, termenul aparține unui domeniu specializat care trebuie tot timpul specificat.

Majoritatea cercetătorilor sunt de părere că unele diferențe au fost necesare mai mult pentru a legitima autonomia terminologiei ca disciplină, decât pentru a explica fenomenele. În prezent, observăm că există tendința de a pune accentul pe asemănările între termen și cuvânt la nivel gramatical, formal și semantic și de a considera pragmatica principalul criteriu de diferențiere.

4. **Definiția** în terminologie constituie „*un énoncé qui décrit une notion et qui permet de la différencier des autres notions à l'intérieur d'un système notionnel*” (norma ISO 1087:1990). Funcțiile definiției terminologice sunt de a preciza și de a fixa un concept, de a delimita un concept în raport cu alte concepte și de a lega conceptele între ele (Ciobanu 1998:31). Definiția joacă un rol important în organizarea și în transmiterea cunoștințelor unui domeniu. În terminologie, a înțelege un concept presupune a-i cunoaște definiția. Ea ne permite să delimităm un concept în raport cu altul datorită caracteristicilor acestuia și prin stabilirea relațiilor între diferite elemente definitorii. De asemenea, ea ne permite să identificăm locul pe care îl ocupă un concept în sistemul conceptual al unui domeniu, în dependență de trăsăturile sale pertinente și combinatorii. Prin urmare, definiția, termenul și conceptul său sunt strâns legate de un anumit domeniu de specialitate. Menționarea domeniului în cadrul definiției unui termen este foarte importantă pentru că nu există terminologie fără domeniu.

Considerăm că este dificilă întemeierea unei teorii complete și coerente a definirii, bazată doar pe structura definiției și diversitatea tipologiilor propuse de lingviști, lexicografi și terminologi. Pentru înțelegerea corectă a definiției și a definirii, este foarte importantă cunoașterea principiilor de definire, care permit caracterizarea definițiilor. Prin urmare, calitatea unei activități terminologice depinde pe larg de calitatea definițiilor.

5. Limbajul specializat și limba comună nu se diferențiază net. Îi unesc prea multe relații. Înainte de toate, majoritatea limbajelor de specialitate sunt create pe baza limbii comune. Orice limbaj de specialitate întrebuințează multiple moduri de exprimare pe care le împrumută din limba comună. Limbajul specializat influențează, la rândul lui, limba comună, care folosește expresii împrumutate din diferite domenii specializate. Acest lucru este mai evident astăzi când știința și tehnica intră tot mai mult în viața cotidiană a fiecăruia prin intermediul consumului de produse tehnice și al vulgarizării cunoștințelor științifice și tehnice.

Frontierele între aceste două limbaje sunt neclare și permeabile. Prin urmare, limbajul specializat este legat de limbajul comun printr-o relație de intersectare, adică procesul de transfer al unităților lingvistice între aceste două limbaje se realizează în ambele sensuri. Unitățile lexicale trec de la un limbaj la altul sau se găsesc în mai multe limbaje specializate în același timp.

Partea a II-a.

În urma analizei terminologiei DIP, am obținut concluzii, care confirmă idei sau presupuneri mai vechi, nuanțând altele noi și inedite.

1. Stilul juridico-administrativ din perioada corespunzătoare jumătății a doua a secolului al XVIII-lea și primei jumătăți a secolului al XIX-lea, numită aproape unanim **perioada de tranziție de la epoca veche la cea modernă** se află într-un proces de creare, înnoire și constituire. Pentru țările românești, această epocă este eterogenă atât din punctul de vedere al transformărilor politice și social-economice, cât și din punctul de vedere al evoluției cultural-lingvistice. Observăm două tendințe: păstrarea nealterată a tradiției formelor consacrate și adaptarea imediată la necesitățile momentului.

Majoritatea elementelor constitutive ale terminologiei juridice românești reprezintă împrumuturile neologice, în timp ce termenii populari creați pe teren românesc sunt mai puțini la număr. Împrumuturile din limbile străine s-au realizat pe mai multe căi și diferă de la o perioadă la alta sau de la o regiune la alta.

Manuela Saramandu [1986] distinge două subperioade a căror graniță o formează aproximativ deceniul 1830-1840. Cele două subperioade se deosebesc între ele atât în ceea ce privește valoare diferitor influențe externe, cât și în ceea ce privește modul de adaptare a acestor împrumuturi la sistemul limbii. Astfel, în prima subperioadă, terminologia juridică se află, în Muntenia și Moldova, sub influența turcă, greacă și rusă, iar în Transilvania și Banat sub influența latină, germană și maghiară. **Împrumuturile turcești** au fost mai puțin importante, pentru că exprimau obiecte concrete, biruri, funcții (*agă, arzmahzar, ferman, devlet, huzmeț*) care nu mai sunt actuale. Deși **împrumuturile grecești** (*anaforă, a canoni, evghenie, hrisov*) au fost destul de importante, marcând o primă etapă în modernizarea românei actuale, ele au fost,

ulterior, aproape total eliminate din terminologia juridico-administrativă, fiind înlocuite de neologismele latino-romanice. Numai un număr foarte mic de turcisme și grecisme s-au menținut în terminologia juridică. **Împrumuturile rusești** au cunoscut o răspândire considerabilă în primele decenii ale secolului al XIX-lea. Cu toate acestea, termenii împrumutați din rusă au fost neînsemnați, aproape toți termenii aparținând domeniilor administrativ și militar (*cinovnic, comandir, gubernie, diac*). Mai important a fost rolul limbii ruse ca filieră pentru unele neologisme latino-romanice. **Împrumuturile germane** (*atestat, duplicat, registratură, polițai*) și **maghiare** (*haznă, mirui, nemeș, răvaș*) au fost puține și ne semnificative pentru terminologia juridică actuală. Alături de aceste împrumuturi, încep să apară **neologismele latino-romanice**. Adaptarea fonetică și morfologică a acestor împrumuturi se face, în general, în conformitate cu normele vechii române literare. După 1830, în a doua subperioadă, principala sursă a modernizării lexicului o constituie **împrumuturile neologice latino-romanice** (*cod, dosar, ordonanță, sentență*), care mai întâi concurează și apoi elimină treptat vechile împrumuturi. Împrumuturile neologice au o importanță deosebită din punctul de vedere al structurii, al varietății și al frecvenței. De atunci și până astăzi, volumul termenilor juridici de origine latino-romanică a crescut în mod impresionant, imprimând un aspect modern, predominant romanesc stilului juridico-administrativ.

În consecință, terminologia juridică din perioada studiată cunoaște un proces evolutiv de la faza unor structuri învechite, rudimentare, greoaie, fluctuante, la faza unor structuri moderne, stabile, esențial latino-romanice.

2. În urma analizei unităților terminologice a DIP, am constatat că **procedeele de formare** care se regăsesc la nivelul limbii în ansamblul său (derivare progresivă, derivare regresivă, derivare parasintetică, derivare improprie, compunere, împrumut și calcul lingvistic) sunt cele care duc la formarea vocabularului juridic. În plus, sesizăm o metodă de formare specifică terminologiilor, este vorba de fenomenul de împrumuturi în cadrul aceleiași limbi, fenomen cunoscut în literatura de specialitate cu denumirea de terminologizare, în cazul cuvintelor preluate din cadrul nucleului de bază al limbii, și de reterminologizare, în cazul termenilor preluați din cadrul altor vocabulare de specialitate.

Influența limbii franceze a favorizat, în terminologia juridică românească, dezvoltarea **derivării** prin adaptarea unui inventar de afixe neologice și afixoide din limbile clasice.

Observăm că **compunerea sintagmatică** (*conținutul infracțiunii, favorizarea infractorului, procedura penală, prizonier de război, crimă contra umanității, suspendarea executării pedepsei*) constituie un procedeu mai productiv în terminologia juridică decât în alte terminologii. Sintagmele terminologice sunt mai numeroase decât termenii derivați (*infractor, terorist, șantaj, evadare, condamnare*). În consecință, atestăm, în limbajul juridic, mai mulți

termeni compuși decât termeni simpli și, printre cei compuși, prevalează sintagmele terminologice bimembre.

Putem afirma că majoritatea termenilor juridici, având bază neologică, sunt **împrumuturi** din franceză. Această metodă de formare este unul dintre cele mai active fenomene lingvistice manifestate în terminologiile românești, cu o vizibilitate sporită în terminologia juridică românească, datorită relației din ce în ce mai strânse între dreptul național și dreptul internațional.

Ca urmare a analizei efectuate asupra terminologiei DIP din limba română, s-a constatat că termenii, indiferent dacă sunt creați în cadrul limbii sau dacă sunt împrumutați, au, în mare măsură, o evoluție ca și celelalte cuvinte ale limbii, fiind supuși unor procese lingvistice și extralingvistice comune.

3. Prin **definițiile juridice** incluse în textul legislativ, legiuitorul precizează accepțiile funcționale ale termenilor în legea respectivă, cu scopul de a le asigura o semnificație unică, instituționalizată. Acest tip de definiție, denumit definiție legală, impune un sens anume, valabil numai într-un anumit act normativ.

Definiția legală poate să restrângă sau să extindă sensul unui cuvânt în raport cu sensul său uzual; să specifice sau să generalizeze, în dependență de textul de lege. Considerăm că definiția reprezintă cea mai importantă modalitate de asigurare a preciziei termenilor juridici în textele de lege, îndeosebi în cazul cuvintelor provenite din vocabularul general.

4. **Clasificarea conceptuală** este necesară pentru a oferi o prezentare clară și organizată a conceptelor care formează un domeniu. Dreptul internațional penal (DIP) este considerat ca unul dintre cele mai noi subdomenii (ramuri) al dreptului internațional public, care face parte din dreptul internațional. DIP se împarte, la rândul său, în următoarele subdomenii, care reprezintă problemele tratate în convențiile internaționale: **infraacțiunile internaționale, terorismul, deturnarea ilicită a aeronavelor, extrădarea, asistența juridică în materie penală**. DIP fiind un domeniu foarte extins, am exclus din studiul nostru următoarele subdomenii ale sale: **colonialismul, traficul cu sclavi, traficul ilicit cu stupefiante, distrugerea cablurilor submarine, traficul cu femei și copii și falsificarea de monede**. În schimb, DIP cuprinde concepte proprii domeniilor adiacente: **dreptul internațional umanitar și dreptul internațional al drepturilor omului**. În afară de aceasta, baza noastră terminologică conține, de asemenea, unii termeni din domeniile **dreptul penal internațional, dreptul penal național, procedura penală și criminologie**.

În continuare, am organizat terminologia DIP în șase câmpuri conceptuale: **infraacțiuni, pedepse, participanți la săvârșirea unei infraacțiuni, participanți la procesul penal, acțiuni**

infraționale, acțiuni procesuale, organe și curți internaționale. Clasificarea conceptelor în câmpuri este o etapă utilă în sistematizarea conceptelor unui domeniu specializat.

Apoi, am analizat **relațiile ierarhice** (gen-specie, parte-tot) și **asociative** care sunt cele mai frecvent întâlnite între conceptele din domeniul DIP. Studiul acestor relații este foarte important în terminologia DIP, deoarece relevă clar modul de organizare a conceptelor. De asemenea, în urma stabilirii relațiilor între concepte, putem înțelege mai bine fenomenele lingvistice (sinonimia, polisemia, antonimia, omonimia) care se manifestă mai pregnant în vocabularul juridic studiat. În linii generale, domeniul DIP se prezintă ca un sistem bine ordonat de concepte corelate între ele.

5. **Polisemia** termenilor vine împotriva unui principiu terminologic clasic - monosemantismul termenilor. Polisemia este un fenomen cu o frecvență destul de ridicată în terminologia juridică a limbii române și franceze, a cărei prezență nu poate fi explicată prin acțiunea unei singure cauze, ci printr-o multitudine de factori de ordin lingvistic, ontologic, gnoseologic și psihologic.

O cauză a polisemiei o constituie apropierea terminologiei juridice de vocabularul general al limbii. De aceea, am urmărit să analizăm și să clasificăm termenii DIP în funcție de relația acestora cu lexicul comun. Această modalitate de analiză a fost determinată de constatarea că termenii polisemantici ai DIP sunt nu numai strict specializați, ci aparțin și lexicului comun. Circulația paralelă a acestor categorii de termeni juridici cu sensuri nespecializate creează pentru nespecialiști impresia falsă de cunoaștere și blochează, în mare parte, preocuparea lor de perfectare și de precizare a sensului specializat.

Definirea termenilor în textele de lege reprezintă primul mijloc la îndemâna legiuitorului de a lupta punctual contra polisemiei. Un rol important în dezambiguizarea sensului juridic de alte sensuri îl are contextul. De asemenea, polisemia poate fi soluționată prin inserarea termenilor în unități sintagmatice cu semnificație juridică.

6. **Sinonimia** este o altă relație semantică nerecomandată în terminologii, deoarece afectează calitatea termenilor de a avea un **sens univoc**. Ca și în cazul polisemiei, terminologia DIP face excepție de la principiile terminologiei clasice, admitând un număr reprezentativ de sinonime.

În teoria clasică a terminologiei, nu este acceptată expresia **termen sinonimic** din cauza asocierii univoce care trebuie să existe între un concept și denumirea sa. În schimb, în studiile recente despre aspectele problematice ale terminologiei, se afirmă că un concept poate avea mai multe denumiri și se susține că **sinonimia** este o realitate irefutabilă în cadrul terminologiilor, iar **univocitatea** și **monoreferențialitatea** nu pot fi considerate decât caracteristici ideale ale oricărei terminologii. Suntem de părere că, într-o anumită măsură, prezența dubletelor sau a

seriilor sinonimice în vocabularele specializate trebuie acceptată, întrucât ea răspunde nevoii de accesibilitate și de suplețe în comunicarea științifică.

Este interesant de observat că sinonimele din terminologia DIP pot fi clasificate în mai multe raporturi de sinonimie (termen generic/termen specific, termen străin/termen autohton, cuvânt ieșit din uz/termen modern, siglă/denumire completă, cuvânt uzual/termen specializat, termen arhaic/termen specializat etc.). Remarcăm faptul că majoritatea sinonimelor reprezintă termeni specializați dublați/concursați de cuvinte uzuale din limba comună (este vorba despre sinonime de nivel): *condamnare în lipsă/condamnare în contumacie, rix/încăierare, inculpare/învinuire*. Diferitele posibilități de asociere între denumirile unui concept demonstrează că relațiile sinonimice în limbajele specializate există și sunt justificabile. Observăm că sinonimia poate exista în limbajele specializate fără să genereze confuzie și ambiguitate. Prezența sinonimiei în domeniul DIP face ca numărul de termeni din glosarul nostru să fie net superior numărului de concepte.

Caracteristicile sinonimelor din DIP nu diferă substanțial de caracteristicile sinonimelor din limba comună. Cel puțin din acest punct de vedere, terminologia nu reușește să se diferențieze în mod semnificativ de lexicologie.

Dat fiind faptul că relațiile semantice între termenii DIP sunt complexe, nu este ușor să structurăm această terminologie într-un sistem coerent. Observăm foarte des că relațiile între termeni nu se suprapun cu relațiile între concepte. Prin urmare, problemele fundamentale în organizarea ierarhică a conceptelor apar din cauza polisemiei și sinonimiei.

Partea a III-a.

1. Încercând o sistematizare a bibliografiei românești și străine consultate, observăm că cercetătorii canadieni au început mult mai devreme decât cei români să se preocupe de terminologia juridică și traducerea acesteia. La elaborarea fundamentelor teoretice ale traducerii juridice au contribuit foarte mulți juriști, traducători, lingviști și juri-lingviști, în special, străini (David Reed, Jean-Claude Gémard, Jean Darbelnet, Michel Sparer etc), care au tratat diverse probleme sau aspecte ale acesteia. În revista „*Meta: journal des traducteurs*”, descoperim un număr impresionant de articole dedicate discursului juridic și dificultățile de traducere a textelor de lege. Reținem, în lucrările menționate, accentul pus pe aspectul cultural și pragmatic al traducerii juridice.

Lingviștii și juriștii români, confruntându-se cu traducerea acquis-ului comunitar, încep să acorde o atenție deosebită limbajului juridic abia în secolul XXI. Majoritatea cercetătorilor români consideră că se simte lipsa studiilor de sinteză care să abordeze traducerea terminologiei juridice. De aceea, în ultimii ani, remarcăm o intensificare a activităților în domeniul lingvisticii juridice, care a dus la realizarea mai multor studii de sinteză din perspectivă multidisciplinară.

Cu toate acestea, suntem conștienți că studiile teoretice și practice despre traducerea juridică nu răspund la toate întrebările pe care le ridică dificultățile de traducere a terminologiei DIP.

2. Primele preocupări pentru vocabularul juridic românesc sunt atestate în glosarele explicativ de drept apărute la începutul secolului al XIX-lea. Aceste dicționare reprezintă primele acte de conștiință a ideii că limbajul juridic românesc are nevoie de o terminologie specializată.

Glosarele și dicționarele cele mai valoroase pentru studiul nostru apar după 1989 (*Dicționarul explicativ și practic de drept penal și procesual penal*, București, 2000; *Dicționar de criminologie*, Chișinău, 2002; *Dicționar de drept penal*, București, 2004, *Enciclopedia juridică*, Iași, 2006). Elaborarea lor a fost determinată de schimbările politice și socio-economice din societatea românească: alinierea legislației României la cea internațională, în special, la aceea a Uniunii Europene. Analizând termenii din dicționare, observăm că vocabularul juridic, pe lângă faptul că este un vocabular exact și tehnic, în care fiecare termen are o semnificație juridică specială și face referință la un concept exact din drept, este în continuă evoluție.

3. Traducerea juridică se distinge de alte tipuri de traduceri specializate prin:

a) caracterul constrângător - traducătorul juridic este constrâns să redacteze un text rigid și formal, având, însă, același efect juridic ca și textul de plecare;

b) caracterul cultural - limbajul juridic este strâns legat de un sistem juridic ale cărui concepte sunt elaborate în cursul evoluției sale istorice și în legătură directă cu o cultură juridică determinată

c) caracterul interpretativ - în timpul traducerii interpretativă a textului juridic, obiectivul urmărit de traducător este, pe lângă a reproduce dintr-o limbă în alta un text corect gramatical, acela de a traduce textul de lege în așa manieră încât el să producă, în spațiul juridic al limbii de sosire, efectele juridice din textul de plecare. Astfel, traducătorul nu transferă cuvinte, dar efecte juridice. Acest fapt presupune că el trebuie să înțeleagă obiectivele urmărite de redactorul textului original. Din acest punct de vedere, provocarea și, în același timp, responsabilitatea traducătorului sunt imens.

4. Analizând statistic terminologia DIP, observăm că majoritatea sintagmele românești corespund, în mare parte, cu cele din terminologia juridică franceză, atât sub aspect structural, cât și la nivelul valorilor semantice. Marea majoritate a termenilor juridici actuali din limba română constituie neologisme de origine romanică împrumutate sau calchiate din limba franceză (*accusé – acuzat, extradition – extrădare, inculpé – inculpat, récidive – recidivă, prévention – prevenire*).

5. Capitolul privind **diferențele** între terminologia franceză și cea românească a DIP reprezintă un studiu comparativ care a relevat mai multe concluzii. În procesul traducerii juridice, traducătorul se confruntă cu două surse principale de dificultăți:

1) Pe de o parte, traducătorul trebuie să fie capabil să identifice aspectul tehnic al vocabularului juridic. Pentru aceasta, traducătorul trebuie să poată stabili frontiera între ceea ce aparține limbajului juridic și ceea ce ține de limba comună. În această primă categorie de dificultăți, de exemplu **polisemia** termenilor poate constitui o problemă de traducere.

2) Pe de altă parte, dificultățile terminologiei juridice din perspectiva traducerii apar din cauza faptului că **termenii** sunt de cele mai multe ori **marcați cultural**. Într-adevăr, în spatele unui termen juridic, se ascunde o întreagă cultură juridică.

Polisemia poate provoca o utilizare și o interpretare greșită a termenilor. Consultarea dicționarelor nu este tot timpul cea mai bună soluție pentru că ele nu menționează toate cazurile și contextele în care un termen poate apare și toate sensurile pe care un termen le poate avea. De exemplu, termenul francez *crime* cuprinde atât sensul generic de *infracțiune gravă*, cât și sensul specific de *omucidere*. El este tradus prin *infracțiune* când se referă la primul sens și prin *crimă* când este utilizat cu al doilea sens.

Cele mai importante dificultăți de traducere apar atunci când termenii juridici sunt marcați cultural. Pentru a soluționa dificultățile de traducere care rezultă din caracterul cultural al vocabularului juridic, trebuie să se țină seama de raportul care există între sistemele juridice și limbile lor.

Dreptul, inclusiv DIP, este, înainte de toate, o știință socială și, în consecință, o știință profund influențată de contextul social-istoric în care evoluează. De aceea, termenii juridici sunt marcați cultural și reprezintă dificultăți de traducere dintr-o limbă în alta. Rolul cel mai important în procesul unei traduceri îi revine traducătorului care este obligat să cunoască foarte bine terminologia juridică pentru a putea căuta și găsi procedeele de traducere cele mai adecvate.

Prezenta teză reprezintă o cercetare a fundamentelor teoretice ale terminologiei, o analiză lingvistică și terminologică a termenilor juridici din română și un studiu comparativ a dificultăților de traducere a unităților terminologice din franceză în română, bazându-ne pe termenii din domeniul DIP atestați în convențiile internaționale. În același timp, rezultatele tezei pot fi utilizate în elaborarea unui dicționar de drept internațional penal, în activitatea didactică pentru realizarea cursurilor despre limbajele specializate în învățământul superior și în activitatea de traducere a textelor din domeniu juridic. Sperăm că lucrarea noastră va stimula și va determina apariția de alte noi studii ample despre limbajul juridic și terminologia acesteia.